

Zarzebski, Tadeusz:

LENGYEL KÖZMŰVELŐDÉSI KÖNYVTÁRAK
AZ 1958. ÉVBEN

A nemzet kulturáját nem is annyira irodalmának értékével, mint inkább a könyvek terjedésével, a kiadó- és olvasóforgalom statisztikájával mérjük.

Helena Radlińska

Jóllehet tisztában vagyunk a könyvtári munka társadalmi értékével, de mégsem tudjuk meghatározni annak a hozzájárulásnak a nagyságát, amellyel a nép egyetemes kulturáját gazdagítjuk. Vizsgáljuk meg tehát tevékenységünk közvetett kifejeződőt, a számokat, és ezek tükrében munkánk nehézségeit, és hiányosságait. Óvni szeretnénk azonban azokat, akik kizárólag a statisztika alapján kívánnának messzemenő következtetéseket levonni. Az egyéb adatokkal összefüggésben lévő és azoknak függvényét képező statisztikai adatok a további minőségi elemzés szempontjából csak azt a célt szolgálhatják, mint az orvos számára a beteg "panaszai", vagyis módotudnak a tünetek megismerésére, ezeknek alapos elemzése után a diagnózis megállapítására és a gyógyításra.

I. KÖNYVTÁRAK

Az általános nyilvános könyvtárak hálózata 1958. december 31.-én 5924

könyvtárat, 670 fiókkönyvtárat és 22084 könyvkölcsönző állomást ültet fel.

A könyvtárak megoszlása:

4 városi közművelődési könyvtár a vajdaságokból kiemelt városokban: Varsóban, Poznańban, Łodźban, Krakówban.

12 vajdasági és városi közművelődési könyvtár a következő vajdaságokban: Kielce, Lublin, Białystok, Olsztyn, Koszalin, Szczecin, Zielona, Górra, Wrocław^{1/}, Opole, Katowice, Rzeszów.

5 vajdasági közművelődési könyvtár a varsói, bydgoszoi^{2/}, poznańi, łodzi, krakóvi vajdaságban.

65 városi közművelődési könyvtár a járási jogú városokban; ilyenek pl. Płock, Kalisz, Nysa, Wałbrzych, Zakopane stb.

^{1/} Együttal betölti a vajdaságból kiemelt Wrocław városi közművelődési könyvtárának funkcióját is.

^{2/} Székhelye Toruń.

266 járási és városi közművelődési könyvtár a járások és azoknak a városoknak a részére, amelyek a nemzeti tanácsok járási székhelyeül szolgálnak.

56 járási közművelődési könyvtár, kizárólag a járások részére.

391 városi közművelődési könyvtár olyan városokban, amelyek nem képeznek járást és nem járási székhelyek.

7 városi kerületi közművelődési könyvtár /5 Wrocławban, egy-egy pedig Krakówban és Szezecinban/.

1. számú táblázat. Az egy könyvtári intézményre /könyvtárra, vagy fiókkönyvtárra/ eső lakosok száma a városokban és a településeken, valamint a falvakban - vajdasági bontásban /a számok 1000 lakosra vonatkoznak/.

110 települési közművelődési könyvtár.
5008 községi közművelődési könyvtár.

A községi könyvtárak száma nem azonos a falusi közigazgatási egységek számával. Annak ellenére, hogy 1954 után, óriási erőfeszítés eredményeképpen 2011 községi könyvtár jött létre, a községek 39,9 %-ában nincs könyvtár.

De vajon egyáltalán sz...

falusi könyvtári hálózat teljes kiépítésére? Vajon kifizetődő-e legalább 2 1/2 ezer kötetet tartalmazó könyvtár fenntartása olyan községekben, amelyeknek legfeljebb 2000, vagy még annál is kevesebb lakosa van?

Ezek a kérdések ma vita és megfontolás tárgyát képezik. Ez kifejezésre jut többek között abban is, hogy - az előző évekhez képest - csak kis mértékben emelkedett a községi könyvtárak száma^{3/}, a koszalini vajdaságban pedig kísérletet tettek arra, hogy - a járás közigazgatási beosztásától függetlenül, - falusi könyvtári körzeteket létesítsenek.

A városokban és a falvakban levő könyvtárak számának a lakosság lélekszámához való viszonyát az 1. számú táblázat mutatja. /A táblázat nem tünteti fel a vajdaságokból kiemelt városokat./

Tudjuk, hogy a könyvtárak, különösen pedig a falusi könyvtárak munkáját a könyvkölcsönző állomások egészítik ki.

1958 - ban 22 084 könyvkölcsönző állomás volt az országban; ezekből 20 740 állomás falun működött. A falusi kölcsönzőállomásokat a falun lakó olvasóknak majdnem 45,7 %-a vette igénybe; a kölcsönzés számát illetően a falusi könyvtári intézmények kölcsönzési forgalmának 40,2 %-át a kölcsönző állomások bonyolítják le.

II. A KÖNYVÁLLOMÁNY

Az elmúlt év utolsó napján a nyilvános közművelődési könyvtárak

^{3/} Az 1958-ban létesített községi könyvtárak tényleges számát nehéz megállapítani, mert a közigazgatási beosztásban végbement változások eredményeképpen szinte minden vajdaságban megszüntettek vagy összevontak néhány könyvtárat. Az összeített vajdasági jelentések szerint kb. 150 községi könyvtárat szerveztek, s 150 községi könyvtárat megszüntettek a községi könyvtárak között.

könyvvállománya 27 056 000 kötetet számlált, ami 1957-hez képest 6,1 %-os emelkedést / 1 561 000 kötetet/ mutat.

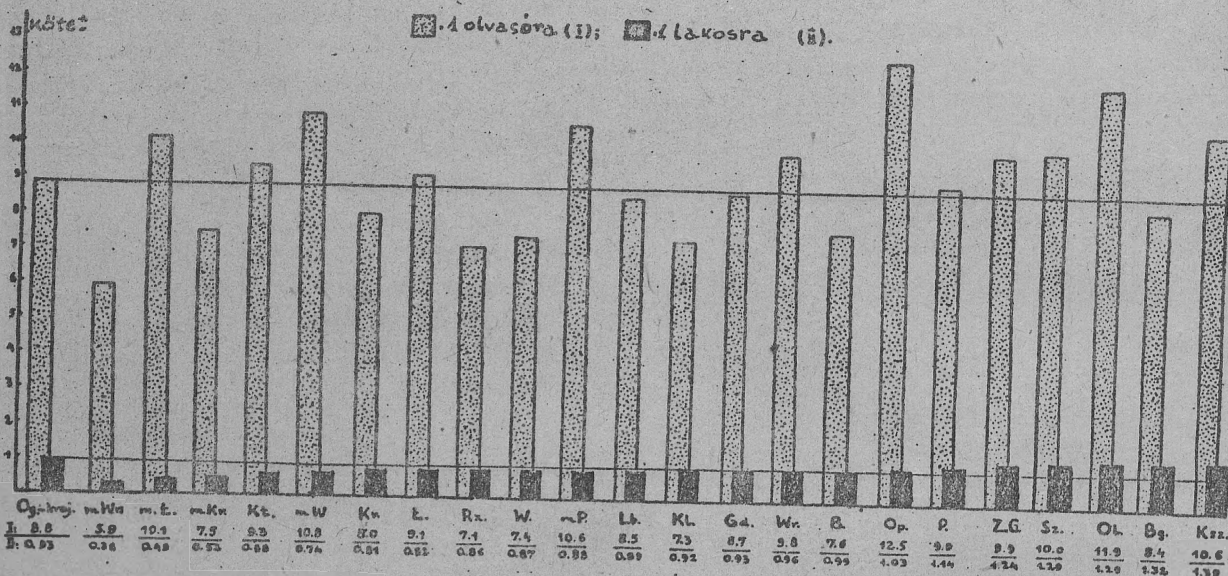
A könyvvállomány alakulása a következő volt:

1957. december 31.-én az állomány 25 495 000 kötet volt. Az 1958-as év folyamán az összes gyarapodás /az egész állomány 11,6 %-a/ 2 956 000 kötetet tett ki. Ebből vétel útján beszereztek 2 097 000 kötetet, vagyis az

egész állomány 8,2 %-át. Az állományból leírtak 1 395 000 kötetet /5,5 %/. Így tehát, 1958. december 31.-én a könyvvállomány 27 056 000 kötet volt.

Megjegyzendő azonban, hogy a tényleges gyarapodás, illetve fogyaték 439 000 kötettel kisebb; ennyi kötetet adtak át egymásnak a közművelődési könyvtárak hálózatába tartozó egyes könyvtárak.

Az egy lakosra eső könyvek száma

2.sz. táblázat. Az egy lakosra és egy olvasóra jutó kötetek száma az egyes vajdaságokban, illetve a vajdaságokból kiemelt városokban.

A rövidítések magyarázata: B - Białystok-vajdaság, Bg - Bydgoszcz-vajdaság, Gd - Gdańsk-vajdaság, Kl - Kielce-vajdaság, Kr - Kraków város, Ksz - Koszalin-vajdaság, Kt - Katowice-vajdaság, Lb - Lublin-vajdaság, L - Lódz város, Ol - Olsztyn-vajdaság, Op - Opole-vajdaság, P - Poznań-vajdaság, mP - Poznań város, Rz - Rzeszów-vajdaság, Sz - Szczecin-vajdaság, W - Varsó-vajdaság, mW - Varsó város, Wr - Wrocław-vajdaság, mWr - Wrocław város, Zg - Zielona Góra-vajdaság. Az első oszlop a középértékeket jelzi.

a különböző vajdaságokban más és más. Erről a 2. számú táblázat tájékoztat.

Országos viszonylatban közel egy kötet /0,93 kötet/ jut egy lakosra. Egyes vajdaságokban már túlszárnyalták ezt a mutatót; így pl. Koszalin-vajdaságban - 1,39 kötet, Bydgoszcz-vajda-

ságban 1,32^{4/} - Szczecin-vajdaságban - 1,29 kötet, Olsztyn-vajdaságban - 1,29

4/ Ennek a vajdaságnak a könyvtáraiban gazdag tudományos jellegű gyűjtemények vannak /Városi Közműv. Kvt. Bydgoszcz, Toruń/.

kötet, Zielona Góra vajdaságban - 1,24
 kötet, Poznań-vajdaságban - 1,14 kö-
 tet, Opole-vajdaságban - 1,03 kö-
 tet jut egy lakosra.

Vannak azonban olyan vajdaságok
 is /a vajdaságokból kiemelt városok/,
 amelyek meg sem közelítik az országos

átlagot. Ebbe a csoportba tartoznak:
 Wrocław - 0,36 kötet, Łódź - 0,49 kö-
 tet, Kraków - 0,52 kötet, Katowice-vaj-
 daság - 0,68 kötet.

Mivel magyarázhatók ezek a nagy
 eltérések? Vizsgáljuk meg az alább kö-
 zöbölt nagyon sokatmondó kimutatást:

Vajdaság /a vajdaság- ból kiemelt város/	Egy főre eső könyv- vásárlási keret zlotyban	Egy főre eső folyó- irat elő- fizetési összeg zlotyban	Egy kötet 1958- ban vásárolt könyv átlagos ára zlotyban
Országos átlag	1,25	0,16	20,0
Varsó város	2,33	0,33	28,8
Opole-vajdaság	2,05	0,23	19,9
Szeczcin- "	1,98	0,37	22,8
Koszalin- "	1,90	0,27	19,0
Bydgoszcz- "	1,75	0,15	20,2
Zielona Góra- "	1,62	0,19	19,6
Olsztyn- "	1,54	0,20	19,0
Białystok- "	1,37	0,15	17,6
Poznań- "	1,25	0,14	18,8
Gdansk- "	1,23	0,16	19,8
Kraków- "	1,21	0,10	19,1
Kraków város	1,19	0,18	21,8
Łódź-vajdaság	1,18	0,13	21,0
Wrocław- "	1,17	0,14	19,3
Kielce- "	1,07	0,17	18,8
Katowice- "	1,06	0,15	21,6
Lublin- "	1,04	0,17	18,4
Varsó-megye	0,94	0,08	17,5
Łódź város	0,78	0,16	31,0
Wrocław város	0,73	0,16	23,3
Poznań város	0,71	0,16	31,8
Rzeszów-vajdaság	0,51	0,12	8,25

A szűkös könyvvásárlási keret arra kényszeríti a könyvtárakat, hogy - Rzeszów példájára - olcsóbb könyveket vásároljanak, illetve kevesebb könyvet szerezzenek be. /Poznań város, Lodz város, Varsó-vajdaság/.

Poznańban és Lodzban csekély az egy főre eső könyvvásárlási összeg, ugyanakkor kötetenként átlagosan 31.- eloyt fordítanak könyvek és folyóiratok vásárlására. Ezeknek a városoknak a könyvtárai igen gazdag és értékes állománnyal rendelkezvén arra törekednek, hogy az anyagot ésszerűen gyarapítsák, s megtartsák az értékes gyűjteménynek a modern kutatási irányokkal való kapcsolatát. De vajon történhetik-e ez azoknak az olvasóknak a rovására, akik szépirodalmi, illetve ismeretterjesztő jellegű műveket keresnek?

Ez a nehezen megoldható probléma szinte minden nagyobb városi könyvtárban felmerül. Ezért annak az aránynak a megállapítása, amely a helyben használható könyvek, illetve az otthoni kölcsönzésre szolgáló művek beszerzésére fordítható összegek között fennáll, nem írható elő utasításban, hanem azt a szakajtóban kell megvitatni. Ugy véljük továbbá, hogy könyvtár-fajtánként meg kellene határozni az egy főre jutó minimális könyvbeszerzési keretet.

A könyvtárosoknak ezekben a kérdésekben határozott állást kell foglalniuk, s olyan összeget kell igényelniük könyvbeszerzésre, mely megfelel a könyvtár valóságos szükségleteinek.

III. KÖLCSÖNZÉS

A közművelődési könyvtárakat
3 063 000 olvasó vet

felel a lakosság 10,6 %-ának.^{5/} Ebből a községi könyvtárakat és a könyvkölcsönző állomásokat 1 670 000 olvasó kereste fel, ami a falusi lakosság 10,8 %-át teszi ki.^{6/} Az 1957. dec. 31-i állapotot véve alapul, megállapíthatjuk, hogy az olvasók száma kb. 58 000 olvasóval nagyobb^{7/}, ami a lakosság számához viszonyítva 0,03 %-os emelkedéssel egyenlő.

Ha azonban alaposabban elemezzük a vonatkozó számokat, észrevehetjük, hogy az elmúlt évben a közművelődési könyvtárak hálózatának könyvtárait kb. 136 000, 14 évesnél idősebb olvasó hagyta ott, ami 1957. dec. 31.-hez képest 4,5 %-ot jelent.

Az otthoni olvasásra kölcsönzőkön kívül 2 981 000 személy kereste fel a könyvtárak olvasótermeit, hogy a helyszínen olvassa a könyveket és folyóiratokat.

^{5/} Olvasónak tekintünk minden olyan személyt, aki a könyvtárba, illetve a kölcsönzőállomásra beiratkozott, s az év folyamán legalább egy könyvet kölcsönzött otthoni olvasásra.

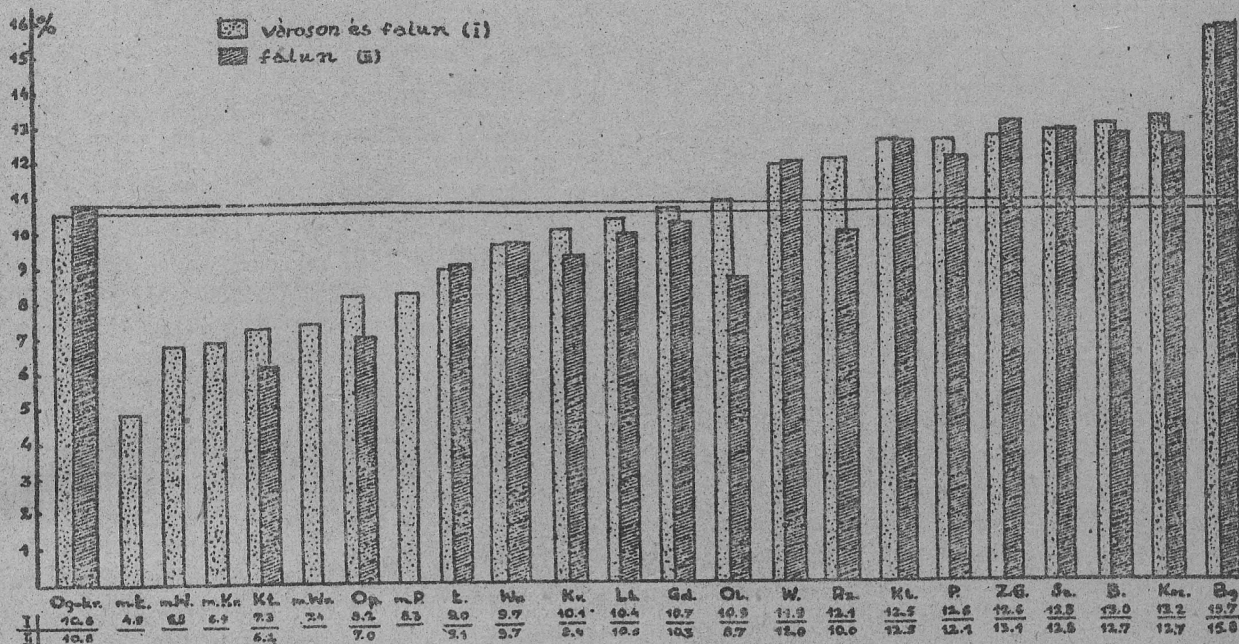
^{6/} A valóságban a könyvtárakat használó falusi lakosok száma valamivel nagyobb, mert közülük azok, akik gyakran járnak a városba, a jobban ellátott városi könyvtárakat veszik igénybe.

^{7/} Az 1958. évi Statisztikai Évkönyv 3 045 000 főt közöl; ez 40 000-el több, ami a Lodz-vajdaság jelentésében előforduló tévedésből adódik. A Statisztikai Évkönyvben közölt adatok eltérnek a mi adatainktól. Az olvasók százalékában való eltérés pl. onnan ered, hogy a Központi Statisztikai Hivatal átlagos lakos-számot vesz alapul, míg a cikkünkben közölt százalékot a dec. 31. - i állapotnak megfelelő lakosság szám alapján szám-

Az olvasók és a lakosság száma közti százalékos arányt vajdaságonként /kiemelt városokként/ a 3.számú táblázat mutatja. A legelső helyet Bydgoszcz - vajdaság könyvtárai foglalják el - 15,7 %-kal. Az országos átlagot meghaladják a következő vajdaságok: Koszalin - 13,1 %, Białystok - 13 %, Szoecin - 12,8 %, Zielona Góra - 12,6 %, Poznań - 12,6 %, Kielce 12,5 %, Rzeszów - 12,1 %, ^{8/}Warszawa - 11,9 %, Olsztyn - 10,9 %^{9/}. 7 vajdaság nem ér-

te el az országos átlagot.

A vajdaságokból kiemelt városokban tapasztalt alacsony százalék lényegében nem ok nagyobb nyugtalanságra, minthogy az egyéb hálózatokhoz tartozó könyvtárak igénybevételének, valamint a kulturális időtöltésnek a nagyváros által nyújtott lehetőségei nagymértékben magyarázzák ezeknek a könyvtáraknak a helyzetét, szemben a vidéki könyvtárakkal.

3.sz. táblázat. A 100 lakosra eső olvasók száma - együttesen és a falvakban - vajdaságonként. Az oszlopok alatt lévő rövidítések magyarázatát a 2.sz. táblázat alatt közöltük.

IV. A KÖNYVTÁRI SZEMÉLYZET

Az elmúlt évben a könyvtáraknak összesen 6702 állományba sorolt könyvtári dolgozója^{10/} /ebből 6092 dolgozót a könyvtári munka alapvető területein

^{8/} Falun caupán 10,0 %.

^{9/} Alig van valamivel az országos átlag felett: ami pedig az olvasók együttes számát illeti, mutatószám falun jóval alacsonyabb /8,7 %/.

^{10/} A 8 óráig dolgozók 88,2 %-a nő.

foglalkoztattak/, és 7430 nem teljes időben foglalkoztatott dolgozója volt, /ez utóbbiak közül 3545-en a könyvtári munka alapvető területein dolgoztak./

A munka termelékenysége a különböző munkaterületeken eltérően alakult.^{11/} Így például azoknak a városoknak a könyvtáraiban, amelyek járási funkciókat végeznek egy, az alapvető

^{11/} E kérdés tárgyalásánál figyelmen kívül hagyom a vajdaságokból kiemelt városokat: Warszawa, Poznań, Łódź, Czów/.

könyvtári munkaterületen dolgozó főhivatású /állományba sorolt/ dolgozóra országos átlagban^{12/} lo 142 kölcsönzés és 871 olvasótermi látogatás esik. A legjobb eredményeket Rzeszow-vajdaság érte el 14 240 kölcsönzéssel és 648 látogatással; a második helyen Lublin-vajdaság áll 13 220 kölcsönzéssel és 2178 látogatással. A legkisebb forgalmat Koszalin-vajdaság mutatja 7294 kölcsönzéssel és 476 látogatással, a második helyen Opole-vajdaság áll 7387 kölcsönzéssel és 811 látogatással.

A községi könyvtárakban^{13/} országos átlagban, 1 dolgozóra 7173 kölcsönzés jut. A legjobb eredményeket Rzeszow-vajdaság könyvtárai érték el - lo 967 kölcsönzéssel, ezután Bydgoszcz vajdaság következik lo 603, és Kraków-vajdaság lo 038 kölcsönzéssel, A legacsonyabb mutatószámot Opole-vajdaság - 3957, Gdańsk - vajdaság - 4035 és Szozecin-vajdaság - 4508 mutatja.

Ugy gondoljuk, hogy valamilyen uton-módon szabályozni kellene a dolgozók létszámát; ehhez azoknak a lakosoknak a számát kellene alapul venni, akik a könyvtárat igénybe veszik, olyan módosítással, amely konkrét esetekben figyelembe veszi a dolgozók megterhelését. /Egy dolgozóra eső kölcsönzések számát/.

Jóllehet nem helyes, ha a könyvtárak tevékenységét kizárólag csak a számok alapján vizsgáljuk, talán mégsem lesz haszontalan, ha megnézzük azokat a mutatószámokat, amelyek a szomszédos országok könyvtárosainak munkáját mutatják:

	Langrel- ország	14/ D.N.	15/ D.N.
Külföldi			
- egy lakosra esik	0,93	0,98	1,2
- egy olvasóra esik	8,8	8,4	8,1
Az állomány összetételéről			
- szépirodalom gyermekek számára, számszámban	18,9	20,1	-
- szépirodalom felnőttek számára, számszámban	47,9	46,2	-
- egyéb irodalom, számszámban	32,3	33,7	-
Olvasók aránya - loo lakosra számítottan			
- összesen	10,6	10,7	29,0
- tízenegyet éven alul	34,7	30,9	-
- tízenegyet éven felül	69,3	69,1	-
Kölcsönzések			
- egy lakosra eső kölcsönzések száma kötetekben	1,8	-	0,9
- egy olvasóra jutó kölcsönzések száma kötetekben	17,5	16,8	25,0
- egy könyvre eső kölcsönzések száma együttesen	2,0	3,1	3,2
egy szépirodalmi gyermek-könyvre eső kölcsönzések száma	4,2	4,9	-
egy felnőttek számára eső szépirodalmi könyvre eső kölcsönzések száma	2,2	3,6	-
egy egyéb könyvre eső kölcsönzések száma	0,40	1,4	-

A közölt adatokat azonban nagy óvatossággal kell kezelni, mert nagyon különbözőek a különböző országokban lévő könyvtárak kulturális hagyományai és a könyvtárak működésének viszonyai /beleértve az anyagi körülményeket is/, végül bizonyára vannak eltérések az egyes problémák értelmezésében is.

14/ Az adatok az 1957. dec. 31.-i állapotot tükrözik; forrás: Leistungen der allgemeinen öffentlichen Bibliotheken und der Gewerkschaftsbibliotheken im Jahre 1957. "Der Bibliothekar", 1958. 8.H. 795-806.p.

15/ Az 1958. III. 31.-i állapotnak megfelelő adatokat a következő forrásból vettük: Aus dem skandinavischen Büchereiwesen - Dänemark. "Bücherei und Bildung", 1959. 3.H. 131.p.

12/ A nem teljes időben foglalkoztatott dolgozókat összehasonlítottuk a 8 órással, 2lo órást véve egy 8 órással dolgozóra.

13/ Ide vettük fel a kölcsönző állományok kölcsönzési forgalmát is.

Statistiki zbirnik
Közlemények
OBAK forrásai 2139.
Publiczne biblioteki posredstva u roku 1958.
Könyvtárak. 1959. 6.sz. 164-172.p.